

MAO TSE OCH VÄRLDSSTRATEGIEN

Av jur. mag. *TADEUSZ NORWID*

Enligt Mao Tse Tung har det hittills funnits tre krafter i världspolitiken: den västerländska imperialismen med USA i spetsen, kommunistlägret under ledning av Peking och Moskva samt den neutralistiska gruppen av stater. Nu däremot finns det endast två krafter: den imperialistiska, som består av USA och Sovjet, samt återstoden av världen med Kina i spetsen. Det ligger mycket i detta resonemang, anser T. Norwid, som i denna artikel närmare redogör för bakgrunden till närmandet mellan USA och Sovjet.

rialismen med USA i spetsen, kommunistlägret under ledning av Peking och Moskva och den ej engagerade, neutralistiska gruppen av stater. Nu, sade Mao, finns endast två krafter: den imperialistiska, bestående av USA och Sovjet, och återstoden av världen med Kina i spetsen.

Detta låter underligt, men man bör komma ihåg, att Mao är både ortodox kommunist och världens utanför Sovjets gränser bäst informerade person då det gäller förhållandena inom sovjetpartiet och staten. Då han på kommunistiskt språk gör ett dylikt påstående, skenbart stridande mot hittillsvarande historisk logik och tendens, måste han ha grund för det. Mao gjorde detta uttalande då han kritiserade den sovjetryska "revisionismen" och den fredliga koexistenspolitiken. Hans resonemang är, översatt till vanligt språk, följande: sovjetrevisionismen och de genom de inrikespolitiska förhållandena påtvingade förändringarna i utrikespolitiken driver Kreml oåterkalleligt in i koexistenspolitiken. Detta måste, i enlighet med den marxistiska dialektiken, medföra ett successivt politiskt och ekono-

Vid spekulationer kring det politiska pokerspelet inom triangeln USA—Sovjet—Kina är det svårt att förbigå Mao Tses berömda uttalande om förändringar på det världsstrategiska planet. Sommaren 1964 förklarade Mao inför en japansk socialistdelegation, att världens strategiska konstellation ändrats. Hittills har det funnits tre krafter: den västerländska impe-

miskt närmande till USA. Denna utveckling leder oundgängligen till ett läge, då dessa båda makter kommer att samarbeta politiskt och utgöra en enda, imperialistisk kraft, riktad mot hela världen.

Kinesisk tidsmätning

Mao är kines och historisk tid mäts i Kina enligt en annan skala än i Västern; man vet således inte om Mao med framtiden menade fem eller hundra år. Men han konstaterade, att de bestämmande politiska och ekonomiska faktorerna i den världspolitiska utvecklingen skapar en trend som i längden verkar så, att USA och Sovjet kommer att ha gemensamma mål, vilka kan realiseras endast med imperialismens medel. Därtill tror Mao, att USA skall bli den starkare parten i den imperialistiska duetten; därav hans framhävande att koexistenspolitik innebär detsamma som kapitulation inför USA.

Det är värt att ställa frågan huruvida premisserna för Maos resonemang inte är helt orimliga inom vår västerländska politiska världsåskådning. Det är märkligt, att de nuvarande händelserna i Vietnam inte ändrat Maos ovan nämnda synpunkter på världsstrategien. Av den kinesiska publiciteten kring denna fråga får man snarare intrycket, att han alltmera befestes i sin åsikt.

Vad Sovjet beträffar måste man som utgångsläge för bedömningen betrakta den inre situationen. I

förgrunden står den pågående ekonomiska krisen med jordbrukskatastrofen som huvudinslag. Sovjets båda mest tongivande personer har målat upp en övertygande bild av denna kris. Om jordbrukskatastrofen talade Bresjnev i mars 1965 och Krustjev i oktober 1963. De bilder som lämnades av de båda ledarna skiljer sig från varandra endast då det gäller detaljer. Den utsagda huvudtesen var i båda fallen, att Sovjets jordbruk kan räddas och uppfylla sina normala funktioner endast efter enorma investeringar. I detta sammanhang nämnde Bresjnev summan 71 miljarder rubel, d. v. s. 85 miljarder dollar, under de närmaste fem åren. Ett och ett halvt år tidigare talade Krustjev i samma riktning om 42 miljarder rubel, d. v. s. cirka 50 miljarder dollar, men Krustjev tänkte endast på investeringarna inom den kemiska industrien, vilken enligt honom utgör universalmedicinen för det sovjetiska jordbruket. Bresjnev däremot nämnde huvudsakligast utökning av jordbruksmaskinparken jämsides med den huvuduppgift som återställandet av åkerarealernas bördighet utgör. I båda dessa uppskattningar av investeringsbehoven förbigår de båda ledarna — eller behandlar mycket flyktigt — sådana investeringsuppgifter som underhåll och byggande av bostäder och ekonomibyggnader på landsbygden (enligt alla tillgängliga vittnesmål befinner sig den gamla bebyggelsen i miserabelt till-

stånd; mycket nytt har inte byggts efter 1917), transportmedel, vägar, silos, magasin för rotfruktsförvaring, lokal industri för livsmedel och råvaruförädling etc., för att inte tala om nödvändigheter som skolor, forskningsverksamhet o.s.v. Dessa ej preciserade investeringsbehov kan man, tillsammans med de nödvändiga medlen för höjande av jordbruksbefolkningens standard, utan risk för att begå något större fel och i likhet med många sovjetryska jordbruksexperter uppskatta till en minst dubbelt så stor summa som den Bresjnev nämnde. Utan standardhöjning finns det inget hopp om förbättring av arbetskraftens kvalitet eller om brytande av det passiva arbetsmotståndet hos landsbygdsbefolkningen på cirka 100 miljoner, d. v. s. hälften av Sovjets invånare. Bland sovjetiska experter betraktas som ett axiom att ökad mängd av maskiner och konstgödsel hjälper föga om inte kvaliteten och effektiviteten hos arbetskraften samtidigt förbättras.

Kolchossystemet omöjliggör förbättringar

Vi skall här inte spekulera över huruvida en sådan förbättring överhuvud taget är möjlig inom ramen för det nuvarande jordbrukskollektiviseringssystemet. Bland ledande specialister vet man sedan länge att den är otänkbar. Man kan inte ställa stora krav på kolchosbönderna när deras hus och lador

ramlar ihop, när det så gott som helt saknas permanentade vägar på landsbygden, de stora kommunikationslederna undantagna, när antalet lastbilar är mindre än i de skandinaviska länderna, när det saknas telefonförbindelser, när järnvägsförbindelserna är glesa, postgången långsam etc. Alltjämt finns det otillräckligt med silos, brödsäden förvaras bl. a. i Kasakstan oftast under jord, mellan 20 och 30 procent av rotfrukterna förblir oskördade på grund av bristen på arbetskraft och en betydande del av återstoden ruttnar bort därför att förvaringsmöjligheter saknas. Bresjnev lämnade den kanske bästa bilden av det sovjetiska jordbrukets förfall och underutveckling då han sade, att jordbruket konsumerar endast fyra procent av all elenergi som produceras i Sovjet.

Under 35 år har i Sovjet skapats en mäktig tung- och rustningsindustri; Sovjet sköt upp den första sputniken och producerade den förste rymdvandraren, kosmonauten Leonov — berömvärd alltsammans om man inte frågar efter priset. Svaret är, att alla dessa prestationer byggts på fundamentet av en förlustbringande nationalhushållning. Alla nödvändiga investeringar i industrien och rustningarna har täckts av medel som blivit tillgängliga genom den systematiska utsugningen av jordbruket. Nu, i början av 60-talet, har det visat sig, att jordbruket inte mera kan tjäna

som tunna utan botten, allra minst inom ramen för det uppenbart improduktiva kollektiveringsssystemet. Nu ser man inte ens botten i nämnda tunna; istället finns ett investeringshål på förargliga 250 miljarder dollar, d. v. s. Sovjets hela ekonomibudget för två år.

Bresjnev har uttryckligen sagt, att vad åtminstone en tredjedel av detta behov beträffar, måste investeringarna göras under de närmaste fem åren. Måste... men hur? Vem skall fylla igen hålet? Bresjnev anförde själv siffror som övertygande bevisar, att Sovjet inte har råd med detta. 71 miljarder rubel under fem år betyder 14,2 miljarder rubel årligen, således cirka $\frac{1}{2}$ miljard mera än Sovjets hela officiella försvarsbudget. Hela budgetens struktur är sådan, att det knappast finns möjligheter att täcka extrabehov utan att skära ned rustningsutgifterna. Även om man godkänner många västerländska experters åsikt att Sovjets försvarsbudget i verkligheten utgör inte 14 utan 35 miljarder rubel, kan man knappast se andra möjligheter till sådana investeringar med landets egna medel än genom minskning av försvarsutgifterna med 40 procent. I atomepoken och på lång sikt är detta mycket, så mycket att det måste leda till en ändring av utrikespolitiken. Man kan också ställa frågan huruvida denna omständighet inte utgör orsaken till att Sovjet bestämt sig för att välja den fredliga koexistenspolitiken, vilken

i princip strider mot världsrevolutionens doktrin. Inga machiaveliska vridningar på Lenin-citat hjälper; man behöver inte vara en marxismens kardinal för att inse, att Mao på denna punkt har rätt.

Sovjets position svag

Av ovan anförda bild bör man inte dra slutsatsen att Sovjet redan nu befinner sig i en mycket svagare position vad terrorjämvikten beträffar. Mycket sannolikt är MacNamaras senaste uttalande, att USA:s övertag vad moderna vapen beträffar förhåller sig enligt proportionen 4:1. Detta faktum har dock inga omedelbara följder. Man kan som exempel föreställa sig två personer som har varandra "på kornet". Den ene har en kulsprute-pistol med 25 skott och den andre en vanlig mauser med sex skott. Kpistinnehavarens övertag är skenbart, ty det första eller andra skottet avgör kampen, de övriga skotten blir med största sannolikhet överflödiga. Analogien i denna bild är givetvis ej fullständig men kan dock leda till slutsatsen att Sovjet, som är svagare rustat, inte behöver kapitulera inom överskådlig tid, som Mao påstår. I Kreml förstår man, att det ännu finns tid att söka en utväg ur den ekonomiska knip-tång, vilken på propagandaspråk kan kallas för inledningsfasen i det kommunistiska systemets bankrutt. Innan ingenjörerna uppfunnit ett nytt "antiraketvapen", kapa-belt att skjuta ned varje ballistisk

projektil på väg mot målet, kommer de lagar som reglerar den nuvarande terrorjämvikten inte att förändras. Men detta är alltså en lång och mycket dyrbar väg liksom den, som leder till uppbyggande av tekniken i kosmos i sådan grad, att den kan säkra den militära överlägsenheten. Även i USA är man allvarligt tveksam om huruvida det lönar sig att fortsätta på denna experimentväg.

Det är inte bara i Sovjet som rustningarna kostar mera än de smakar. Rustningsproblemet i USA ser inom ramen för den nuvarande terrorjämvikten nästan lika illa ut som i Sovjet, om också på diametralt skilda grunder. Problemet kräver också här en snabb lösning. USA upplever nu en ekonomisk högkonjunktur, trots den andra industrirevolutionen och 6 miljoner arbetslösa. Amerikanska ekonomer och politiker hävdar alltså, att ett fortsättande av det nuvarande rustningstempot förlorar sin mening, särskilt som sovjetrustningarna uppenbart måste minskas. Att producera mera kärnvapen och raketer för att stapla dem i underjordiska skyddsrum påminner alltför mycket om produktion av den ammunition som aldrig kommer till användning i vårt exempel med kulsprutepistolen och mausern. Ett sådant ekonomiskt tänkande kan jämföras med produktion av förträffliga bilar som sedan omedelbart sänks i havet. Många USA-experter anser,

att en fortsättning i nuvarande omfattning av USA:s rustningar betyder att man förintar en betydande del av nationalinkomsten utan att någon har nytta av det. Sådana rustningar kunde anses berättigade så länge motparten i terrorjämvikten utgjorde ett högraddigt hot. Nu minskar graden av detta hot från Sovjets sida, och de rådande ekonomiska svårigheterna i Sovjet är tillräckligt övertygande som grund för hoppet om att detta hot skall krympa än mera i framtiden. Man vågar framföra åsikten, att om rustningstempot i USA endast vore beroende av utvecklingen av styrkeförhållandena på det världspolitiska planet, så hade rustningarna minskat redan under de senaste åren, åtminstone vad den mest dyrbara delen, d. v. s. de moderna vapnen beträffar. Men problemet är, att en minskning av rustningarna i nuvarande läge skulle kunna få ödesdigra följder för USA:s ekonomi. Det skulle betyda stängning av många fabriker, nya miljoner arbetslösa och nedfrysning av väldiga intellektuella och materiella kapital, nedlagda i den tunga och rustningsindustriens anläggningar. I en tid, då USA:s industri ömsar skinn i samband med automationen och mekaniseringen av industrien i tecknet av den andra industrirevolutionen, kan en sådan plötslig minskning av rustningsproduktionen resultera i en ekonomisk kris, vad storleksordningen beträffar jämförbar med

den sovjetryska, trots att den har helt andra orsaker.

Å andra sidan inser allt flera, att det går att omställa en betydande del av den amerikanska rustningsindustrin till produktion av kapitalvaror — maskiner, fabriksutrustningar, transportmedel etc. Frågan är bara vad man skall göra med denna ökade produktion. Det finns redan nu överflöd av kapitalvaror på den inre marknaden. I så fall finns endast utväg: export. Men export — inte gåvor, ty sådana utgör från USA:s synpunkt samma perspektiv som att sänka kostbara ting till botten i ett annat hav.

Kan cirkeln brytas?

De, som nu äger USA:s rustningsindustri — det spelar ingen roll om det är staten eller managers som representerar miljoner aktieägare — söker nu en väg ut ur trollicirkeln och frågar sig, om det i dag finns några möjligheter för vinstbringande export av stora mängder kapitalvaror. Det är regel, att sådana varor säljs på villkor av långfristiga krediter. Därav följer nästa fråga: finns det någonstans i världen möjligheter att på räntabelt sätt placera stora varukrediter? Det nuvarande läget i Sovjet och USA kan ge anledning till många spekulationer på denna punkt.

Först och främst kan följande faktiska förhållanden anföras: 1) Det är endast USA som har möjlig-

heter att täcka de nuvarande enorma sovjetryska behoven av investeringskrediter. Ingen annan stat i världen kan göra det. Måhända skulle Västeuropa ha jämförbara potentiella resurser, men det kan engageras först efter Europas politiska förening. 2) Med placering av krediter av sådan typ är förbunden "politisk risk", d. v. s. transaktionen måste vara garanterad av den amerikanska staten, ty en ensam kapitalistkoncern är inte i stånd att bära en sådan risk. 3) En sådan politisk risk kan tas av USA endast om sovjetsidan lämnar motsvarande politiska garantier, d. v. s. accepterar vissa definierade politiska villkor. Vid förhandlingar om dessa villkor måste den kreditgivande sidan betraktas som den starkare. Bildligt och med förenkling talat finns det en teoretisk möjlighet för USA att fylla investeringshållet i den sovjetiska bottenlösa tunnan — och därtill skulle ett sådant fyllande ligga även i USA:s intresse.

Teknokratbetonade politiska kretsar i såväl USA som Sovjet är sedan några år medvetna om detta läge. Det finns anledning påstå, att sovjet-amerikanska inofficiella kontakter och samtal om alla dessa frågor förekommit under de senaste åren och alltjämt fortsätter, även om man inskränker sig till ömsesidiga sonderingar.

Intensiteten i dessa kontakter har ökat påfallande efter den kubanska konfrontationskrisen 1962, då båda sidor fick klart för sig hur

terrormekanismen egentligen fungerar. Mycket tyder på att huvudimpulsen till fördjupande av dessa samtal utgick från president Kennedy och hans rådgivande kretsar. Det är antagligt, att Moskvaavtalet av 5/8 1963 om upphörande med atomexperimenten, de underjordiska undantagna, utgjorde den första frukten av dessa bilaterala kontakter. Det finns många ting mellan himmel och jord som verkar vittna om att båda sidor betraktar resultaten av dessa kontakter som problem nummer ett i världspolitiken. Både USA och Sovjet döljer omsorgsfullt den fåra, i vilka dessa kontakter försiggår. I sakens natur ligger att från båda sidor måste i samtalen delta utom politiker och ekonomiska experter även vetenskapliga och teknokratgrupper från den moderna rustningsindustrien. Här kan man måhända söka en partiell förklaring till de sovjetryska teknokraternas växande inflytande på partitopparna. Dessa teknokrater representerar för amerikanerna en betydligt mera kompetent förhandlingspartner än de av doktrинens dogmer besatta politikerna från partiapparaten.

"Broslagning österut"

Man har ett allt starkare intryck av att den successiva intensifieringen av Sovjets konflikt med Kina har givit nya impulser åt dessa kontakter. Amerikanska businessmän är föga känsliga för förebråelser för att de stora investerings-

krediterna från USA till Sovjet kan betraktas som kommunismens räddning från konkurs. Hösten 1964 besöktes Sovjet av historiens hittills största ekonomiska delegation, bestående av mer än hundra-talet topprepresentanter från af-färsvärlden ur 56 av de största finansiella och industriella koncernerna i USA. Delegationen vistades mer än en månad i Sovjet, besökte en mängd stora byggnationer, fabriker och jordbrukskollektiv och genomförde hundratals samtal med otaliga sovjetiska experter och dignitärer. Att döma av den amerikanska pressen och det allmänna ståhejet kring detta besök, kan man förmoda, att de flesta delegationsmedlemmarna återvände till USA i en stämning av optimism, vilken tydligen också senare fann uttryck i president Johnsons berömda uttalande om "broslagning österut". Flera delegationsmedlemmar bedömde ur många synpunkter positivt resultaten av besöket. Det är ingen överdrift att säga, att många amerikanska managers återvände från Sovjet med föresatsen att om möjligt omedelbart realisera stora kreditleveranser för startande av "big business" med Sovjet. Ingendera parten lämnade några säkra informationer om de reella frukterna av besöket; man kan endast spekulera och ställa frågor på grundval av de ordknappa kommunikéerna. Inte desto mindre vågar man säga, att majoriteten av de managers som ingick i den ameri-

kanska delegationen visade sig vara antingen immuna mot eller otillräckligt bekanta med problemets politiska sida. Förmodligen var det åtskilliga spannar med kallt vatten som presidenten och State Departement vid hemkomsten hällde över delegationsmedlemmarnas huvuden för att kyla ned deras beredvillighet och entusiasm. Sedan blev det tyst ett par veckor, och senare har man fått veta, att president Johnson i januari 1965 sammankallade en kompetent och manstark expertkommission med uppgift att utreda hela frågan ur såväl politisk som ekonomisk aspekt. Utredningen har utfallit positivt. Amerikanska pressagenturer offentliggjorde den 7 maj 1965, att Kommissionen rekommenderat utvidgning av handeln och det ekonomiska samarbetet med Sovjet och dess satelliter — självfallet på basis av långfristiga krediter. I belysningen av Bresjnevs senaste tal på CK-plenum i mars vågar man påstå, att Sovjet bör vara mera angeläget om att snabbt skapa en ny förhandlingsbas än USA, och att Sovjet i högre grad än USA är intresserat av att de bilaterala kontakterna och informativa sonderingarna fortsätter och inte avbryts av politiska skäl. Dessa omständigheter förefaller att förklara en del av Moskvas försiktighet och ovilja att direkt engagera sig i utvecklingen i Vietnam.

Amerikanskt statsengagemang

Det är lätt att förstå, att de största svårigheterna utgörs av politiska omständigheter och villkor. President Johnsons idé är att det skall vara staten som skall utgöra den egentliga partnern i de planerade transaktionerna, någon sorts institution som skall representera alla amerikanska intressen samtidigt för att uppväga den statsmonopolistiska karaktären hos sovjetpartnern. Detta framgår logiskt av den roll som USA eventuellt kommer att spela såsom finansiell och framför allt politisk garant i den nya formen av ekonomiskt samarbete med Sovjet — ny vad storleksordningen och den alltjämt oklara politiska atmosfären beträffar.

Vi vet ej om man redan från USA:s sida nämnt några potentiella politiska villkor, och det är svårt att förutse på vilket sätt sådana villkor kan komma att slutgiltigt formuleras.

Av Bresjnevs tal framgår att Sovjet befinner sig i ett slags tvångsläge, främst därför att det i dagens Sovjet inte längre finns möjligheter till inrikeskapitalisering på bekostnad av befolkningens standard. Det visade sig 1962 att enbart ett försök med startande av en sådan kapitaliseringspolitik i form av höjda priser på vissa livsmedel resulterade i stora och blodiga kravaller i många sovjetryska städer. Ännu under stalintiden existerade sådana kapitaliseringsmög-

ligheter då jordbruket inte var i sådan grad ruinerat som det nu är. Det är uppenbart, att man i USA är rätt informerad om förhållandena i Sovjet och att man är medveten om, att man kan gå rätt långt vad ställande av politiska villkor beträffar och att förutsättningar finns för att flertalet av dem skall accepteras av Sovjet i brist på alternativ. Man kan inte utesluta tanken, att den senaste tidens reformer i Sovjet såväl inom industrien som jordbruksförvaltningen i liberaliseringens tecken delvis syftar till att uppmuntra den potentielle amerikanske kreditgivaren.

Det är klart, att de politiska villkoren kommer att möta det starkaste motståndet från den sovjetiska sidan. Men när allt kommer omkring kan amerikanerna bestämma sig för ekonomiskt samarbete av denna typ endast under förutsättning: 1) att USA får garantier från Sovjets sida att de ekonomiska medel som går från USA till Sovjet inte kommer att användas i strid med USA:s intressen, t. ex. till ökade rustningar, 2) att Sovjet inte kommer att finansiera och uppmuntra revolutioner i USA:s inflytelsesfär. 3) att Sovjets nuvarande neo-kolonialistiska politik ej fortsätter.

Alla dessa villkor skulle innebära klausuler om effektiv kontroll och sanktionsmöjligheter bl. a. genom att samarbetet när som helst kunde avbrytas. Det är klart, att

Sovjet aldrig kommer att officiellt erkänna att det accepterat sådana villkor, men i praktiken kan saken te sig annorlunda. Sovjets propagandaapparat är tillräckligt mäktig för att kunna övertyga större delen av världssopinionen om att det är Moskvas fredssträvanden och goodwill som resulterat i artigheter mot amerikanerna och godkännande av deras förslag om krediter. Detta är ingen överdrift; det är ganska lätt att citera analoga fall, i vilka sovjetpropagandan visat sig i nivå med sina uppgifter.

Välunderrättat Peking

Det verkar som om man i Peking vet mera om USA:s och Sovjets aktuella ömsesidiga inställning än i väst. Därav följer Kinas aktuella anklagelser mot Sovjet för att det är i färd med att ingå en imperialistisk allians med USA på kapitulationsvillkor. Förmodligen kallar Mao Tse för kapitulation det slag av oundviklig översyn, för att inte säga kontroll, som är naturlig i förhållandet mellan en fordringsägare och en gäldenär.

Hur detta problem än kommer att utvecklas i framtiden, kan man konstatera, att konstellationen Sovjets "investeringshål" och den amerikanska överproduktionens "propp" existerar och att den mekanism som fungerar i denna konstellation — särskilt mot bakgrunden av det krympande rustningsbehovet — under de närmaste åren kommer att skapa en varaktig

trend som måste påverka den världspolitiska utvecklingen. Och det beror endast på USA om denna trend skall utnyttjas i hela den västerländska civilisationens intresse.

Det är Mao Tses förtjänst att han inte bara upptäckte denna konstellation i dess tidiga utvecklings-

stadium utan också uppställde den som ett problem i världspolitisk skala. Det är tänkbart, att Europas framtida öde kan komma att bero av de dynamiska krafter, som verkar inom denna konstellations ram, och av den slutliga riktning, i vilken den ovannämnda trenden utvecklas.